

Tyske flygtninge i Danmark

Aarhus Universitetsforlag udgiver serien 100 Danmarkshistorier. Bogserien består af 100 bøger a 100 sider over 8 år, hvor forskere fortæller danmarkshistoriens vigtigste begivenheder i et lettilgængeligt sprog. I tilknytning hertil udarbejder HistorieLab – Nationalt Videncenter for Historie- og Kulturarvsformidling en række undervisningsforløb, der indeholder kildesamlinger og lærervejledninger. Emnet ”Tyske flygtninge i Danmark” er et fleksibelt læremiddel, som henvender sig til 7.-9. klassetrin. Dets historiske fokus er på tiden 1945 til 1949, hvor tyske flygtninge fra den østlige del af det daværende Tyskland havde søgt tilflugt i Danmark. Emnet er organiseret i 4 temaer, der hver indeholder 8-12 kilder:

Tema 1: Flugten fra Østpreussen fortæller om sovjetiske hærs store angreb på den østlige del af Tyskland, der begyndte den 12. januar 1945. For sent havde de tyske myndigheder sørget for at få befolkningen evakueret. I stedet begyndte en panikagtig flugt fra de sovjetiske tropper for titusinder af mennesker i den iskolde vinter. Vejen vestpå blev afskåret. Den eneste måde flygtningene nu kunne komme væk på var over havet til den vestlige del af Tyskland eller til Danmark. I krigens sidste måneder ankom ca. 250.000 flygtninge til Danmark.

Tema 2: Ankomsten til Danmark. Indtil befrielsen er det besættelsesmyndighederne, der har ansvaret for de tyske flygtninge, og Tysk Røde Kors der tager sig af de syge. Flygtningene indkvarteres i første omgang i de anlæg, som besættelsesmagten råder over i forvejen. De blev hurtigt fyldt op. Besættelsesmagten beslaglagde skoler, idrætshaller, fabrikslokaler, forsamlingshuse osv. til flygtningene, som også fik lommepenge. De illegale blade kørte en voldsom hetz mod flygtningene, og modstandsgrupperne forsøgte at forhindre skibe med flygtninge i at lægge til kaj. I de sidste uger af besættelsen voksede strømmen af flygtningene, og besættelsesmagten mistede totalt overblikket.

Tema 3: Efter befrielsen handler om tiden fra befrielsen til sensommeren. Efter befrielsen overtog modstandsfolk opgaven med at bevogte flygtningene, der var indkvarteret mere end 1.000 forskellige steder. Folkestemningen var generelt fjendtlig over for flygtningene. Flygtningene måtte ikke forlade indkvarteringsstederne. Madrationerne blev skåret ned, så hver voksen flygtning fik ca. 1.800 kalorier om dagen. Det blev dog sat lidt op. Danske læger nægtede at behandle de syge flygtninge, og de tilbageværende medlemmer af Tysk Røde Kors kunne ikke klare opgaven. Dødeligheden – især blandt de små børn – var uhyggelig stor.

Tema 4: De store lejre. I slutningen af juli meddelte de allierede, at de tyske flygtninge ikke kunne vende hjem foreløbigt. Det havde de danske myndigheder ellers satset på. Myndighederne samlede flygtningene i store lejre. De fleste blev anlagt på lokaliteter, hvor besættelsesmagten havde haft sine anlæg. Selv om lejrene var overfyldte, og flygtningene måtte bo stuvet sammen i barakker, blev forholdene for dem efterhånden lidt bedre. Først i foråret 1947 kom der gang i hjemsendelserne af flygtningene. De sidste forlod landet i februar 1949.

Tilrettelæggelse af undervisningen

I de grundbøger eller historieportaler, klassen har til rådighed, kan eleverne erhverve sig viden om tiden omkring 2. Verdenskrigs afslutning, hvordan de allierede beslutter at Tyskland skal afgive store

landområder, besættes osv. Det bruges som baggrund og sætte temaerne og kilderne i en bredere kontekst.

I Martin Petersens ungdomsroman *Med ilden i ryggen* (1999) følger vi den 12-årige Klaus og hans flugt fra Østpreussen til Danmark. Bogen kan lånes i klassesæt på flere CfU'er. Eleverne kan læse romanen parallelt med arbejde med kildebanken, evt. i et samarbejde med dansk. En anden ungdomsroman, der handler om emnet er Karsten Skov: *Under samme måne* (2020).

De fire temaer hænger kronologisk sammen, og forløbet kan tilrettelægges, så eleverne arbejder med samtlige temaer. En anden mulighed er at tilrettelægge forløbet med, at eleverne – måske med afsæt i historieportalen eller grundbogen – får et overblik over situationen fra slutningen af krigen til begyndelsen af den kolde krig. Herefter arbejder grupper af elever med hvert sit tema. En gennemgående og fælles problemstilling kan f.eks. være:

- Hvem havde ansvaret for flygtningene, og hvordan blev det ansvar forvaltet?

Problemstillingen kan indeholde undersøgelsesspørgsmål som f.eks.:

Ud fra forholdene i samtiden:

- Hvordan ville sovjetiske aktører (soldat, ubådskaptajn, pilot osv.) legitimere overgreb og angreb på flygtningene?
- Hvordan ville modstandsfolk argumentere for deres opfattelse af flygtningene?
- Hvordan ville de danske myndigheder begrunde deres håndteringen af flygtningene?

Eleverne drøfter den gennemgående problemstilling og præciserer den ud fra det valgte tema og evt. med inspiration fra triggerne. Det er hensigtsmæssigt, at læreren udarbejder en liste med henvisninger til relevante sider i klassens analoge eller digitale didaktiske læremiddel, som kan støtte elevernes forståelse af temaets problematikker. I afslutningen af forløbet kan eleverne præsentere resultatet af deres arbejde med det valgte tema.

Man kan også tilrettelægge forløbet med hovedvægten på kildearbejde, dvs. hvor eleverne i grupper udarbejder en enkel problemstilling, som de søger at belyse ved hjælp af de tilgængelige kilder. Arbejdet med emnet kan i den sammenhæng tilrettelægges, som en form for øvelse til prøven. Gruppen vælger op til fem kilder, som kan belyse deres problemstilling, og forløbet kan tilføjes et produktkrav. Kilderne kan også findes andre steder end i kildebanken, f.eks.:

<https://lokalekilder.dk/tyskere-i-danmark-flygtninge/>

En tredje tilgang er, at eleverne arbejder med spørgsmål, der er udarbejdet til de enkelte kilder, og som findes i lærervejledningen til de enkelte temaer. De skitserede muligheder kan selvfølgelig kombineres, idet spørgsmålene kan hjælpe eleverne til at kunne afkode og fortolke kilderne. Der er typisk flere åbne spørgsmål til hver kilde. Derfor er det hensigtsmæssigt, at læreren – evt. i samarbejde med eleverne – udvælger de spørgsmål, der findes mest relevante, samt at spørgsmålene ses som oplæg til diskussion – og ikke besvares skriftligt.

En fjerde mulighed er at lade kildearbejdet være et supplement til læremidler, bøger eller portaler, som klassen anvender – og evt. gøre brug af de forslag til spørgsmål og opgaver, der er udarbejdet til de enkelte

kilder. Som lærer kan man vælge at tilrettelægge forløbet med inddragelse af et, flere eller alle temaerne som læremiddel. Til emnet og de enkelte temaer er der udarbejdet forslag til triggere. De kan bruges til at skabe fokus på emnet og temaerne, og til skabe interesse og nysgerrighed for at undersøge dem nærmere – herunder at facilitere, at eleverne stiller spørgsmål, som kan bearbejdes til historiske problemstillinger

Historiebrug

Fortællingen om de tyske flygtninge har ændret sig i tidens løb, hvordan og hvorfor – og hvordan fortællingen om flygtningene er anvendt i forskellige perioder, kan eleverne evt. drøfte med udgangspunkt i f.eks. dokumentarfilmene:

Tyske flygtninge i Danmark (1949) (40 min.)

<https://filmcentralen.dk/museum/danmark-paa-film/film/tyske-flygtninge-i-danmark>

De Uønskede: Flygtningen der voksede fast (52 min.)

<https://www.tvmidtvest.dk/de-uonskede/de-uonskede-flygtningen-der-voksede-fast-52-min>

Gjorde vi nok?

Danmarks håndtering af de tyske flygtninge er omdiskuteret. I en 9. klasse kan en moralsk etisk diskussion tage afsæt i dokumentaren **Tyske flygtninge** (38 min.)

<https://www.dr.dk/bonanza/serie/416/jagten-paa-historien/29582/jagten-paa-historien-38-tyske-flygtninge>

Synspunkterne præsenteres af lægen Kirsten Lyloff, historikerne Arne Gammelgaard, tidligere modstandsmand Henrik Gram og tidligere flygtning Adelheide Borutta.